

Осташко Тамара Олексіївна

доктор економічних наук, член-кореспондент НААН України,
завідувач відділом секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України,
м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5550-5864
e-mail: tostashko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ ДО КНР

Анотація. Аналіз структури торговельних потоків між Україною і Китаєм показав, що найбільш ймовірним сценарієм розвитку торгівлі в рамках ініціативи уряду КНР «Один пояс та один шлях» може стати підсилення сировинної орієнтації експорту і посилення імпортозалежності України від китайських промислових товарів. Ймовірність такого сценарію підсилюється з огляду на несиметричність тарифних режимів України та Китаю, що створює нерівні умови у взаємній торгівлі, більш вигідні для Китаю. Специфіка торговельного режиму Китаю полягає у домінуючій ролі держави при формуванні політики щодо імпорту і зумовлює особливу роль між-урядових домовленостей. На сучасному етапі основними напрямками державної політики розвитку сільськогосподарського експорту України в Китай є просування експорту кукурудзи відповідно до кредитної угоди 2012 р. між Державною продовольчо-зерною корпорацією України та Експортно-імпортним банком Китаю та експорту соєвих бобів з огляду на можливість заміщення США на імпортному ринку сої, яка відкрилася у зв'язку із торговельними суперечками між США та Китаєм у 2017-2018 рр. Негативні тенденції у взаємній торгівлі зумовлюють також необхідність активної державної політики просування на ринки Китаю товарів переробної промисловості України, насамперед харчової, та приладобудування, які мають попит на ринках КНР.

Ключові слова: Китай; ініціатива «Один пояс та один шлях»; торгівля; торговельний режим; експорт України.

DOI:<http://doi.org/10.32750/2018-0104>

ВСТУП Постановка проблеми.

Долучення України до ініціативи уряду КНР щодо розбудови нового Шовкового шляху зумовлює актуальність проведення досліджень у напрямку оцінки потенціалу розвитку вітчизняного експорту до КНР, адже метою цієї ініціативи проголошено посилення торговельних потоків та стимулювання довготривалого економічного зростання всіх учасників [1, с.18-19]. Про будівництво економічного поясу Шовкового шляху та морського шовкового шляху XXI століття було проголошено в 2013 році. Ці дві ініціативи з того часу отримали назву «Пояс і шлях» (англ. Belt and Road Initiative (BRI) і надалі «Один пояс та один шлях» (англ. One Belt and One Road Initiative (OBOR)).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уряд КНР розглядає OBOR як ефективний спосіб стимулювання торгівлі та експорту учасників ініціативи. До досліджень залучені наукові колективи регіону, зокрема Центр дослідження ініціативи «Один пояс та один шлях» університету Гонконгу [2]. Активна дискусія щодо OBOR відбувається в європейських наукових центрах, що спеціалізуються на відносинах з Китаєм — Центрі ЄС-Азія, Інституті Конфуція при Університеті Брюсселю, Брюссельській академії Китаю і європейських студій [3]. Такі дослідження надзвичайно актуальні з огляду на неоднозначний досвід співробітництва Білорусі в рамках BRI. Одночасно із зростанням китайських інвестицій в економіку Білорусі відбувається також зростання товарообігу між Білоруссю й Китаєм

у середньому на 10–20% щорічно, при цьому це зростання відбувається за рахунок збільшення експорту з Китаю в Білорусь, що негативно впливає на внутрішніх виробників, насамперед, на легку промисловість Білорусі [4]. В Україні дослідження переваг і ризиків ОВОР для економіки України започатковані в Інституті економіки та прогнозування НАН України [5].

Метою статті є оцінка перспектив розвитку експорту вітчизняних товарів до Китаю. Для дослідження проблем і визначення перспектив розвитку вітчизняного експорту до Китаю вирішувалися такі завдання: (1) порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі Китаю та України; (2) оцінки симетричності торговельних режимів Китаю та України; (3) виявлення особливостей нетарифного регулювання торгівлі урядом КНР; (4) оцінка стану розвитку вітчизняного експорту до КНР на визначення перспективних ринків для вітчизняної продукції.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження виконувалося у межах науково-дослідної роботи Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» «Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків».

Аналіз динаміки, структури і перспектив вітчизняного товарного експорту до КНР виконувався у такій послідовності:

1. дослідження вартості експортних та імпорتنих товарних потоків у торгівлі між Україною та Китаєм у 2013-2017 рр.;
2. дослідження структури експорту товарів з України в Китай у 2017 р. (з точністю до двох розрядів HS¹) і визначення десятки товарних груп з найбільшою часткою у структурі експорту вітчизняних товарів в Китай;
3. дослідження динаміки вітчизняного експорту топ-десяти товарних груп (з точністю до 2-х розрядів HS) протягом

1996-2017 рр., або проміжку цього періоду, протягом якого відбувався експорт;

4. дослідження структури експорту кожної з топ-десяти товарних груп у 2017 р. з точністю до 4-6 розрядів HS; виявлення у структурі кожної з топ-десяти товарних груп товарів з найбільшою вартістю експорту у 2017 р.;
5. формування переліку товарів, перспективних для розвитку вітчизняного експорту у КНР (з точністю до 4-х розрядів HS).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі Китаю та України. На розвиток двосторонньої торгівлі між країнами впливає масштаб їх економіки і торгівлі. Китай є одним із лідерів світової торгівлі. У 2017 р. Китай був найбільшим у світі експортером і другим у світі імпортером товарів (враховуючи торгівлю між країнами ЄС — третім). Зовнішня торгівля товарами Китаю динамічно розвивається. Протягом 2010-2017 років обсяг експорту товарів з Китаю щорічно збільшувався у середньому на 5%, а середні темпи зростання імпорту товарів за цей період склали 4% [6, с. 80-82]. Вартість товарного експорту Китаю у 2017 р. склала 2,26 трильйонів дол. США, що становило 12,77% світового експорту, а вартість товарного імпорту — 1,84 трильйонів дол. США, що становило 10,22% світового імпорту. Натомість частка України у світовому експорті товарів склала у 2017 р. 0,24%, а у світовому імпорті — 0,27%. Таким чином, від самого початку умови торгівлі України і Китаю не є симетричними з огляду на різницю у масштабах економіки та торгівлі.

У товарній структурі експорту та імпорту Китаю переважають товари переробної промисловості (відповідно 93,7% і 64,9% у 2016 р.). Сільськогосподарські товари складають 9,8% у структурі товарного імпорту (рис. 1).

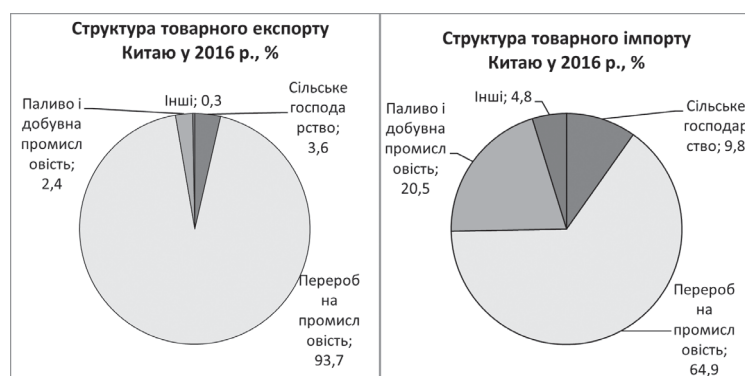

Рис. 1. Товарна структура зовнішньої торгівлі Китаю у 2016 р., %

Джерело: Складено автором на основі: Trade Profiles 2018 // World Trade Organization / URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf

¹ Гармонізована системи опису та кодування товарів (англ. HS) — міжнародна номенклатура товарів, розроблена Всесвітньою митною організацією, в термінах якої класифіковано більше 98 % товарів міжнародної торгівлі; на HS базується також Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД).

У товарній структурі експорту України 44% становить продукція сільського господарства, а у товарній структурі імпорту 66,1% становить продукція переробної промисловості (рис.2).

Таким чином, порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі України та Китаю однозначно вказує на ризики підсилення сировинної орієнтації вітчизняного експорту і посилення імпортозалежності від китайських промислових товарів.

З огляду на зацікавленість України в розвитку експорту сільськогосподарських товарів в Китай наведемо структуру імпорту сільськогосподарських товарів в КНР у 2016 р. (рис.3).

Україна є нетто — експортером соєвих бобів, екстракту солоду і готових харчових продуктів з борошна і круп та має значний потенціал для розвитку експорту цих продуктів в Китай. Перспективним є також розвиток експорту свинини і субпродуктів тварин.

На рис.3 наведені також дані щодо топ-5 промислових імпортованих товарів Китаю. Серед переліку топ-5 несільськогосподарських товарів китайського імпорту на розширення вітчизняного експорту може претендувати хіба що сировинна товарна група «руди та концентрати залізни».

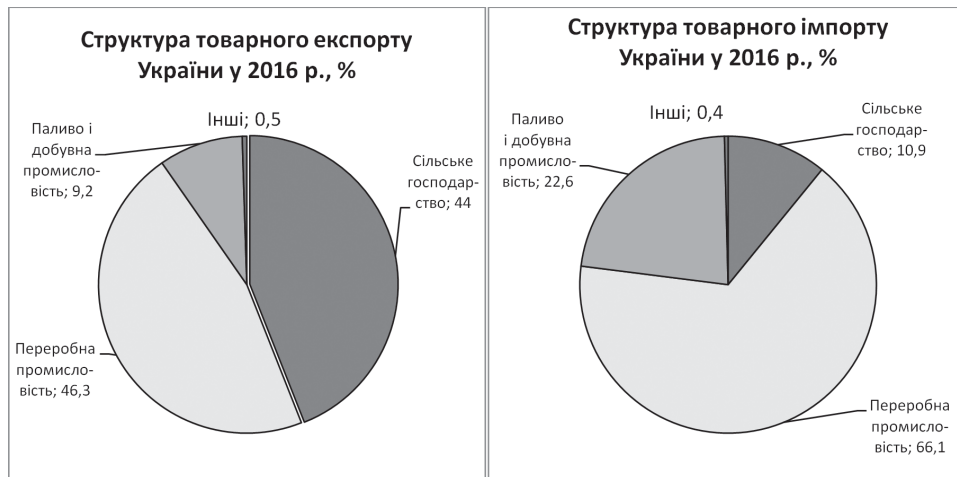

Рис.2. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2016 р., %
Джерело: Складено автором на основі: Trade Profiles 2018 // World Trade Organization / URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UA_e.pdf

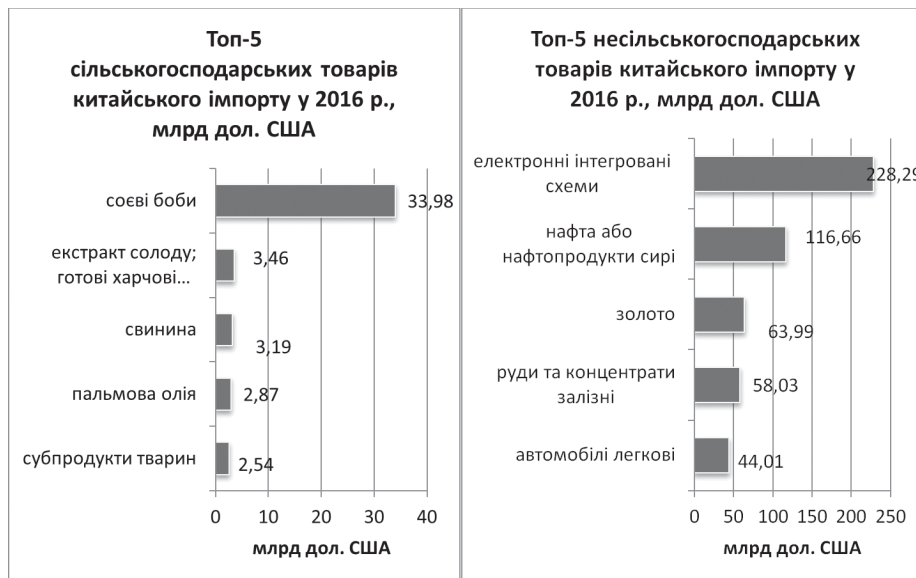

Рис.3. Топ-5 сільськогосподарських та несільськогосподарських товарів, що імпортувалися в Китай у 2016 р., млрд дол. США
Джерело: Складено автором на основі: Trade Profiles 2018 // World Trade Organization / URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf

Таким чином, аналіз товарної структури імпорту Китаю (як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського) підтверджує гіпотезу про те, що найбільш вірогідним сценарієм розвитку експорту з України до КНР є зростання експорту сировинних товарів і продуктів переробки

сільського господарства. Очевидно, що саме на останніх доцільно зробити акцент при формуванні торговельних відносин з Китаєм.

Перспективи розвитку експорту вітчизняних товарів в КНР. Протягом періоду 2013-2017 років відбулося зменшення вартості вітчизняного

товарного експорту в КНР з 2,7 млрд дол. США до 2,1 млрд дол. США, тобто на 22%. За цей же період імпорт зменшився на 29%. У 2017 р. негативне сальдо у торгівлі з Китаєм склало (-) 3,5 млрд

дол. США (рис.4). Через те, що темпи зменшення імпорту були нижчими, ніж темпи зменшення експорту, негативне сальдо торговельного балансу у торгівлі з КНР зменшилося на 1,7 млрд дол. США.

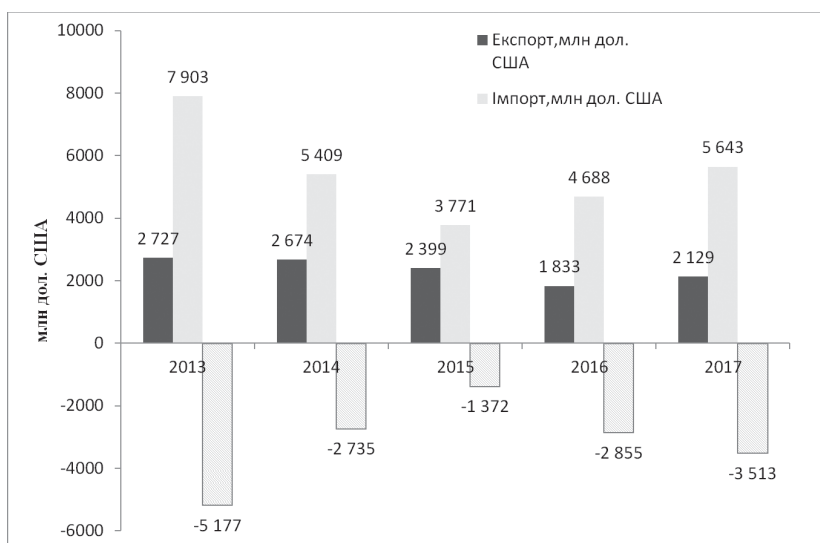

Рис. 4. Зовнішня торгівля товарами України з Китаєм у 2013 — 2017 р.р., млн дол. США
Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base / URL: <http://www.udcsunsummary.info/php/index.php?lang=uk&pr=Y>

На основі аналізу структури експорту товарів з України в Китай у 2017 р. з точністю до двох розрядів HS були визначені топ-10 експортних товарних груп у торгівлі України з КНР (рис. 5). Четверту позицію у цьому рейтингу посідають товари з невизначеним кодом або товари, придбані в портах, які не можуть бути проаналізовані більш детально. Їх частка у товарному експорті в Китай складає 8,45%.

Перше місце у рейтингу експортних товарів до Китаю посідає товарна група «26: руди, шлак

і зола» із часткою 32,28% у вітчизняному товарному експорті в Китай. 25,12% експорту товарів цієї групи з України вивозиться до КНР. На рис.6 представлена динаміка вартості експорту цієї товарної групи протягом 1998-2017 рр. Протягом 2007-2013 рр. експорт товарної групи 26: руди, шлак і зола стрімко зростав у відповідь на зростання попиту на сировину з боку металургійних потужностей Китаю, а з 2014 року зменшувався до рівня 687,16 млн дол. США у 2017 р.

Рис.5. ТОП-10 товарів вітчизняного експорту в Китай у 2017 р., млн дол. США
Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base / URL: <https://comtrade.un.org/data/>

Із товарів цієї групи в КНР експортуються переважно руди та концентрати залізни (на суму 674,3 млн дол. США у 2017 р.), руди та концентрати

титанові (на суму 10,1 млн дол. США у 2017 р.) та руди і концентрати цирконієві (на суму 2,7 млн дол. США у 2017 р.).

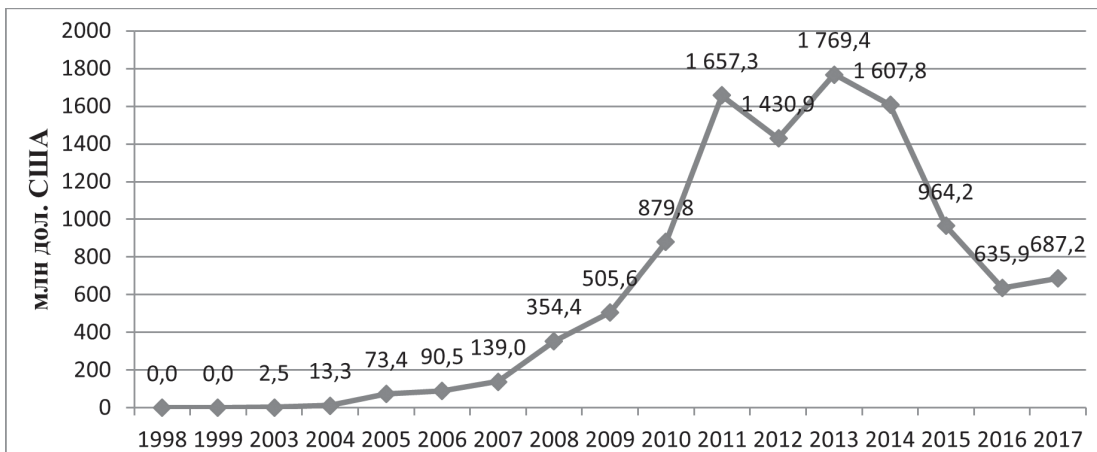

Рис. 6. Структура вітчизняного експорту товарної групи «26: руди, шлак і зола» в Китай у 2017 р.

Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base / URL: <https://comtrade.un.org/data/>

Друге місце у рейтингу товарного експорту в Китай з України посідає товарна група «15: жири та олії тваринного або рослинного походження» часткою 24,04% у товарному експорті України в Китай у 2017 р. Загалом у 2017 р. у Китай експортувалося 11,11% вітчизняного експорту товарів цієї групи. Експорт вітчизняних жирів та олій в Китай почався у 2009 р. і стрімко зріс до рівня понад 500 млн дол. США починаючи з 2015 р. (рис.7). Експортується переважно соняшникова олія, вартість експорту якої склала 89% від експорту олій і жирів в Китай у 2017 р. Соева олія, яка є традиційним продуктом споживання в Китаї і тому має найкращі перспективи

розвитку експорту, поки що має незначну частку в експорті олій і жирів в Китай — 9,3% у 2017 р.

Третю позицію у рейтингу експортних товарних груп в Китай мають зернові культури з часткою 21% у вартості експорту України в Китай у 2017 р., хоча частка Китаю у вітчизняному експорті зернових незначна — всього 6,9%. 72% вітчизняного експорту зернових у 2017 р. забезпечив експорт кукурудзи. Експортується також ячмінь, а з 2017 р. — пшениця.

Експорт кукурудзи в Китай стрімко зростав у період з 2013 р. і досяг у 2015 р. 3,1 млн тонн. У період з 2015 до 2017 років експорт кукурудзи в Китай зменшився до 2 млн тонн (рис. 8).

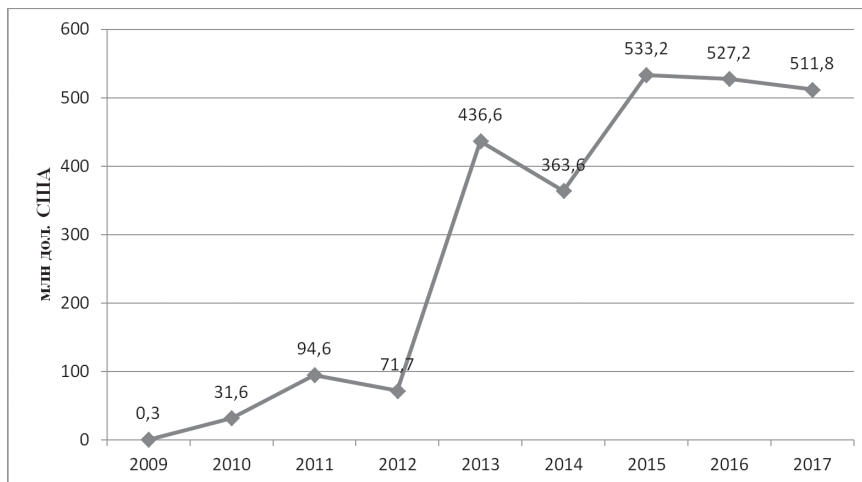

Рис. 7. Структура вітчизняного експорту товарної групи 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження в Китай у 2017 р.

Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base / URL: <https://comtrade.un.org/data/>

П'яте місце за обсягами експорту в Китай має товарна група «84: реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини» з часткою 5,95% у вартості вітчизняного експорту в Китай у 2017 р.

У 2017 р. Китай був другим найбільшим експортним ринком для України по групі товарів «84: реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини». 7,5%

вітчизняного експорту товарів цієї групи здійснювалось до Китаю. З іншого боку, у 2017 р. Китай посів перше місце серед імпортерів товарів групи 84 в Україну з часткою 18,9% імпортного ринку цієї групи. Обсяги імпорту з Китаю товарної групи 84 починаючи з 2003 р. стрімко зросли і значно перевищують обсяги експорту (рис. 9). Від'ємне сальдо торговельного балансу по цій групі склало у 2017 р. -951,6 млн дол. США.

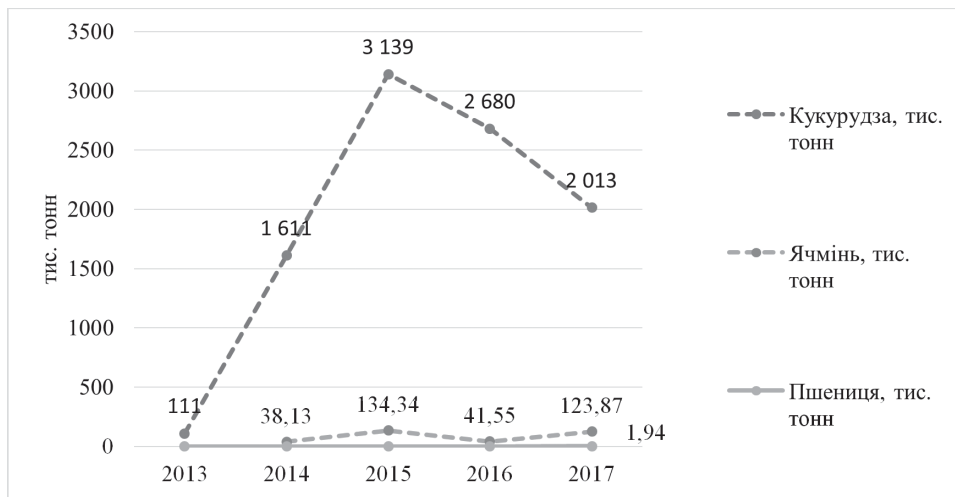

Рис. 8. Структура вітчизняного експорту товарів товарної групи «10: зернові культури» в Китай у 2017 р.
 Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base /
 URL: <https://comtrade.un.org/data/>

63% експорту товарів у товарній групі 84 забезпечують товари групи «8411: двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни», вартість їх експорту до Китаю у 2017 р. становила 79,6 млн дол. США. У 2017 р. експортувалися також товари таких груп: реактори ядерні; неопромінені паливні елементи (твели) для ядерних реакторів»; обладнання та пристрої для розділення ізотопів (11,74 млн дол. США), насоси для рідин з витратоміром або без нього; механізми для підймання рідини (10,2 млн дол. США), інші двигуни та силові установки (7,75 млн дол. США) і допоміжне обладнання для використання з котлами (2,76 млн дол. США).

Експорт в Китай вітчизняних товарів групи «84: Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини» у 2017 р. зріс у три рази, що безумовно є позитивним фактом.

Шосту позицію у рейтингу експортних товарних груп в Китай має товарна група «85:

Електричні машини» з часткою 1,76% у вартості експорту України в Китай у 2017 р., Частка Китаю у вітчизняному експорті електричних машин незначна і складає всього 1,47%.

Китай став десятим за обсягом експортним ринком товарів групи «Електричні машини» для України у 2017 р. При цьому Китай є найбільшим імпортером товарів цієї групи в Україну з часткою імпортного ринку 36,2% у 2017 р. У 2017 р. обсяги китайського імпорту електричних машин перевищували обсяги вітчизняного експорту в Китай у 40 разів (рис.10). Тим не менше, проаналізуємо товарну структуру експорту товарної групи «85: Електричні машини» в Китай.

У 2017 р. в Китай була поставлена 291 одиниця електричних двигунів та генераторів на суму 18,2 млн дол. США; запчастин на суму 5,78 млн дол. США; напівпровідникових приладів на суму 5,37 млн дол. США; електричних трансформаторів на суму 2,58 млн дол. США.

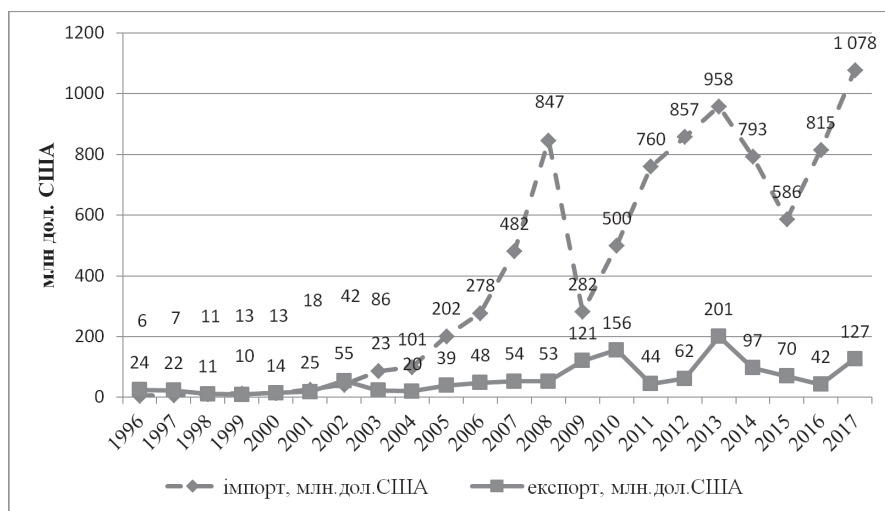

Рис. 9. Обсяги зовнішньої торгівлі з Китаєм:
 «84: Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини», млн дол. США
 Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base /
 URL: <https://comtrade.un.org/data/>

Сьому позицію серед вітчизняних експортних товарів займають товари групи «44: деревина і вироби з деревини». Китай є 9-м найбільшим експортним ринком деревини і виробів з деревини в Україну з часткою 2,9% вітчизняного експорту (2017 р.). До 2014 року експорт деревини і виробів з деревини з України в Китай динамічно зростав і досяг рівня 98,2 млн дол. США у 2014 р. З 2015 р. спостерігається зворотна тенденція зменшення обсягів експорту. У 2017 р. вітчизняний експорт в Китай деревини і виробів з деревини зменшився до 35,5 млн. тонн. Але у цій групі експортуються переважно сировинні товари — деревне вугілля і лісоматеріали розпиляні або розколоти уздовж (відповідно 35 і 29 млн дол. США і у 2017р.).

Восьме місце за обсягами експорту в Китай має товарна група «11: Продукція борошномельно-круп'яної промисловості» з часткою 1,1% у вартості вітчизняного експорту в Китай у 2017 р. Хоча частка цієї групи у товарному обсязі вітчизняного експорту в Китай є незначною (усього 1,1%), 12,8%

вітчизняного експорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості припадає на Китай. У той же час частка Китаю в імпорті товарів цієї групи склала усього 0,9%, а позитивне сальдо торговельного балансу по товарам борошномельно-круп'яної промисловості склало 23,1 млн дол. США у 2017 р. Це зумовлює важливість розвитку експорту в Китай товарів цієї групи. Іншим чинником, що зумовлює важливість розвитку експорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості в Китай, є доцільність переходу від сировинного експорту до експорту продуктів переробки.

Експорт продукції борошномельно-круп'яної промисловості в Китай почав зростати з 2012 р., а у 2017 р. досяг 23,3 млн дол. США. Експортуються переважно пшеничне борошно. У 2017 р. з України до Китаю було експортовано 107,3 тис т пшеничного борошна на суму 23,2 млн дол. США, що склало 99,5% від вартості експорту товарної групи «11: Продукція борошномельно-круп'яної промисловості» в Китай.

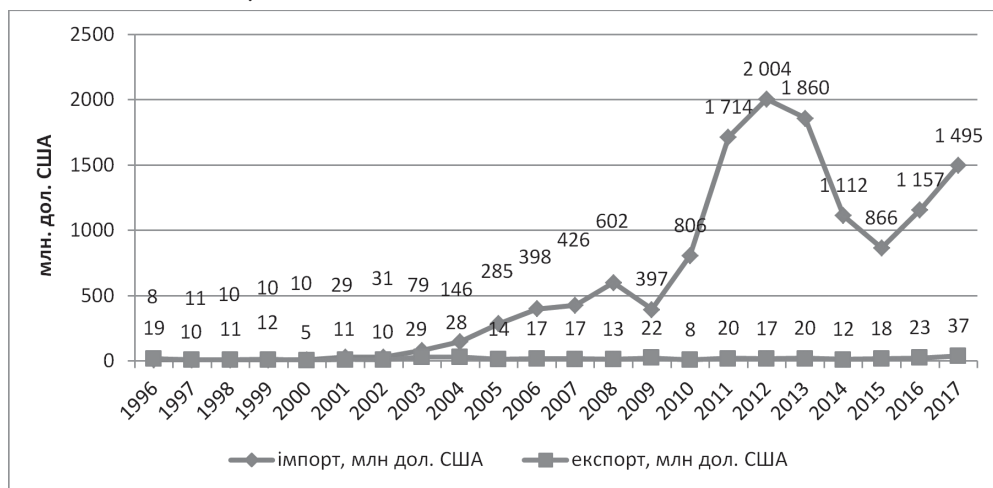

Рис. 10. Обсяги зовнішньої торгівлі з Китаєм: «85: Електричні машини», млн дол. США
Джерело: складено автором за даними з бази даних ООН Comtrade // UN Comtrade Data Base / URL: <https://comtrade.un.org/data/>

Хоча товарна група «90: Прилади та апарати оптичні, фотографічні, медичні тощо» входила у 2017 р. до Топ-10 товарів українського експорту в Китай, обсяги експорту товарів цієї групи незначні і склали у 2017 р. 13,1 млн дол. США, на той час як обсяги імпорту товарів цієї групи у цей період склали 129,4 млн дол. Для дослідження потенціалу зростання експорту важливо з'ясувати, які саме товари з цієї товарної групи експортує Україна, адже основним експортним ринком товарів цієї групи є Російська Федерація і вітчизняні підприємства поставлені перед необхідністю диверсифікації експорту. На сьогодні (станом на 2017 р.) 8,8% експорту товарів цієї групи припадає на Китай.

Всього експортуються 19 позицій (з точністю до 4-х знаків HS) товарів цієї групи, але найбільшу частку в експорті мають такі товарні підгрупи: контрольні або вимірювальні прилади, пристрої та машини, в іншому місці цієї групи не зазначені;

проектори профільні (49,96%); осцилографи, спектроаналізатори та інші прилади і апаратура для вимірювання або контролю за електричними величинами, крім вимірювальних приладів товарної позиції 9028; прилади та апаратура для виявлення або вимірювання альфа-, бета-, гамма-, рентгенівського, космічного та іншого іонізуючого випромінювання (24,32%); пристрої на рідких кристалах, лазери, крім лазерних діодів; інші прилади та інструменти оптичні (7,45%).

Десятку товарних груп з найбільшим експортом до Китаю замикає група «04: Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед». Її частка у вітчизняному товарному експорті в Китай склала лише 0,55%, а частка Китаю в експорті товарів цієї групи 2,38% у 2017 р. Однак розвиток експорту цих продуктів в Китай є надзвичайно важливим для покращання структури сільськогосподарської торгівлі України, у якій

переважають продукти рослинного походження. Втрату ринків Російської Федерації для вітчизняних продуктів тваринного походження, які містять більшу частку доданої вартості, досить важко компенсувати за рахунок ринку ЄС через обмежені тарифні квоти і складну систему сертифікації продукції тваринного походження, яка імпортується в ЄС. Тому відкриття ринків третіх країн є надзвичайно актуальним завданням.

У структурі вітчизняного експорту групи «04: Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед» переважає підгрупа «404: молочна сироватка, згущена або незгущена, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин».

У 2017 р. експорт групи «04: Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед» зріс у 5,5 разів, проте не досяг навіть половини обсягів експорту 2007 р. Україна отримала дозволи на експорт молочних продуктів в КНР [7], отже має перспективи збільшення експорту. Із зростанням добробуту населення Китаю зростає споживання молочних продуктів. Китай імпортує переважно сир, масло, сухе молоко і сироватку, проте потрапити на китайський ринок досить непросто. Як і будь-яку харчову продукцію молочну продукцію спочатку вимагається зареєструвати у Генеральній адміністрації з контролю за якістю, огляду і карантину Китайської Народної Республіки (General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine або AQSIQ). Потім в Китайській Адміністрації з сертифікації та акредитації (Certification and Accreditation Administration of the People's Republic of China або CNCA) отримати сертифікат та акредитацію. Це потребує значних зусиль бізнесу у координації з органами влади. На сайті AQSIQ [8] наведено перелік країн-імпортерів молочної продукції в КНР і компаній, як отримали акредитацію. Станом на 23.07.2018 отримали сертифікати на експорт молочної продукції в КНР і були акредитовані 7 українських підприємств [9].

Особливості митного тарифного регулювання Китаю. Умови для розвитку вітчизняного експорту в Китай визначаються особливостями митного тарифного і нетарифного регулювання Китаю. Україна є членом СОТ з 2008

року, а Китай — з 2001 року. Як Україна, так і Китай, вже виконали взяті при вступі до СОТ зобов'язання щодо «зв'язування» ставок імпортного мита на певному рівні (зниженню імпортих тарифів до певного так званого «зв'язаного рівня» відповідно до свого розкладу тарифних скорочень [10,11]).

У табл. 1 представлені середні рівні тарифного захисту України і Китаю. Середній зв'язаний тариф (рівень, на якому при вступі до СОТ країни зобов'язалися «зв'язати» свої тарифи згідно графіка тарифних скорочень) складає 5,9% для України і 10% для Китаю. Це означає що на сьогодні, коли обидві країни вже виконали свої зобов'язання по скороченню тарифів, рівень тарифного захисту Китаю значно перевищує рівень тарифного захисту України.

Причому середній зв'язаний тариф України по сільськогосподарських товарах складає 11%, а Китаю — 15,7%. Більш відчутною є різниця середніх зв'язаних тарифів України і Китаю по несільськогосподарських товарах — відповідно 5,0% і 9,1%. Більше того, ринок сільськогосподарських товарів Китаю захищений тарифними квотами, які встановлені на 4,5% тарифних ліній сільськогосподарських товарів. Україна ж має тільки одну тарифну квоту на імпорт цукру-сирцю з тростини обсягом 267,8 тисяч тонн за ставкою імпортного мита 2% в межах квоти.

Що стосується застосування тарифних квот Китаєм, то у 2017 р. тарифні квоти застосовувались до 47 тарифних ліній, зокрема у групі «10: Зернові культури» на пшеницю і суміш пшениця та жита (меслін), кукурудзу, рис; у групі «11: Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інулін; пшенична клейковина» до борошна із зерна інших зернових культур, крім пшеничного або із суміші пшениці та жита (меслину), та круп, крупки та гранули із зерна зернових культур; у групі «17: Цукор і кондитерські вироби з цукру» до цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків; у групі «31: Мінеральні або хімічні добрива»; «51: вовна, піддана кардо-або гребенечесанню» і «52: Бавовна». Всі тарифи в межах квот адвалерні. У більшості випадків поза квотами застосовуються зв'язані тарифи.

Таблиця 1

Середній рівень тарифного захисту ринків України і Китаю

	Загальний		Сільськогосподарські товари		Несільськогосподарські товари	
	Україна	Китай	Україна	Китай	Україна	Китай
Середній зв'язаний тариф, %	5,9	10,0	11,0	15,7	5,0	9,1
Середній тариф режиму найбільшого сприяння (2017 р.), %	4,5	9,8	9,2	15,6	3,7	8,8
Середній зв'язаний тариф (2016 р.), %	2,9	5,2	5,4	11,8	2,7	4,6
Тарифні квоти на сільськогосподарські товари (% тарифних ліній)			0,0	4,5		

Джерело: складено автором за даними: China and the WTO. Tariff profile. // World Trade Organization/ URL: https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/daily_update_e/tariff_profiles/CN_E.pdf та Ukraine and the WTO. Tariff profile. // World Trade Organization / URL: https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/daily_update_e/tariff_profiles/UA_E.pdf.

Середні зважені (на обсяги торгівлі) тарифи у 2016 р. в Україні склали 2,9%, а в Китаї — 5,2%. Особливо значною є різниця у середніх зважених тарифах на сільськогосподарські товари — 5,4% в Україні і 11,8% в Китаї у 2016 р. Середні зважені тарифи на несільськогосподарські товари в Китаї також є вищими — 4,6% проти 2,7% в Україні у 2016 р. Таким чином, наведені у табл.1 дані демонструють, що рівні тарифного захисту України та Китаю є несиметричними.

Проведений порівняльний аналіз тарифних режимів України та Китаю недвозначно свідчить про їх несиметричність, що створює несиметричні умови у взаємній торгівлі, більш вигідні для Китаю.

Аналіз особливостей митного нетарифного регулювання Китаю базується на звітах торговельної політики Китаю, підготовлених у 2018 р. Секретаріатом СОТ [1] і урядом Китаю [12]. Особливістю доступу на ринок Китаю є визначальна роль держави у процедурах отримання доступу, тому відповідні міждержавні домовленості сприяють започаткуванню та розвитку торгівлі з Китаєм.

Китай класифікує імпорт за трьома категоріями: імпорт, що не обмежується, імпорт, що обмежується і імпорт, що забороняється.

Для імпорту, що не обмежується, здійснюється автоматичне ліцензування з метою моніторингу обсягів торгівлі для статистичних цілей. Внаслідок цього відсутні кількісні обмеження на імпорт товарів, що підлягають автоматичному ліцензуванню імпорту. Зокрема, до каталогу товарів, для яких здійснюється автоматичне ліцензування, включені товари, що становлять інтерес для вітчизняних експортерів — ячмінь (HS1003.10.00, 1003.90.00) та сорго (HS1007.10.00, 1007.90.00). Імпортери можуть подавати заявку на автоматичну ліцензію на імпорт у департаментах комерції на різних урядових рівнях, які видають їх на основі правильно поданої заявки. Автоматичні ліцензії на імпорт дійсні протягом шести місяців.

Товари, імпорт яких обмежується, ввозяться через неавтоматичні ліцензії та / або квоти. Продукти, що підлягають неавтоматичному ліцензуванню, перелічені в каталозі товарів для імпорту, що підлягають ліцензуванню. Цей каталог включав у 2015 р. 89 тарифних ліній на рівні 8 розрядів Гармонізованої Системи (HS). Серед них окремі тарифні лінії таких товарних груп: 01 Живі тварини та продукти; 02 Продукти рослинного походження; 03 Жири та рослинні олії; 04 Готові харчові продукти; 05 Мінеральні продукти; 06 Хімічні речовини та вироби з них; 07 Пластикові та гумові вироби; 08 Кожухи шкіряні з шкіри; 09 Деревина та вироби з деревини; 10 Целюлоза, папір та картон; 11 Текстиль та одяг; 14 Дорогоцінне каміння та метали; 15 Базові метали;

16 Машини та електротехнічне обладнання; 17 Транспортне обладнання; 18 Точні матеріали; 20 Різні промислові товари.

Заборонені продукти перелічені в каталозі товарів, що підлягають під заборону імпорту. У 2015 році Китай повідомив, що цей перелік складається із 365 продуктів (8-значний рівень HS), що включає, в основному, машини (розділ 85) та транспортне обладнання (розділ 87). Список імпорту, що підлягає обмеженню або забороні, може бути скоректований, якщо це необхідно. Крім того, імпорт товарів, які не входять до каталогів обмежених або заборонених для імпорту товарів, також може тимчасово обмежуватися або заборонятися відповідними органами влади. Законодавство Китаю також дозволяє, зокрема, обмежувати імпорт, щоб сприяти створенню певної вітчизняної галузі промисловості або прискоренню її розвитку. Згідно зі статтею 16 Закону про іноземну торгівлю імпорт продукції тваринного, рослинного походження та рибної продукції також може бути обмежений, якщо цього вимагатимуть обставини.

Всі імпортери повинні зареєструватися як оператори зовнішньої торгівлі у Міністерстві торгівлі Китайської Народної Республіки (MOFCOM) або його уповноважених органах.

Важливу роль для розвитку вітчизняного агропродовольчого експорту в Китай має система санітарних і фітосанітарних заходів Китаю. У 2015 р. в Китаї був прийнятий Закон про безпечність продуктів харчування, спрямований на зміцнення національної системи управління безпечністю харчових продуктів.

Законом про безпечність продуктів харчування встановлено, що імпортовані продукти харчування повинні підлягати нагляду та адмініструванню Державних митних інспекцій та карантинних органів як на центральному, так і на нижчих рівнях. Взагалі, імпортна продукція харчування, харчові добавки та інші продукти харчування повинні відповідати національним стандартам безпечності харчових продуктів Китаю; однак, якщо ці стандарти не існують, адміністративний відділ охорони здоров'я Національної комісії з охорони здоров'я та сім'ї може тимчасово застосовувати стандарти відповідної країни (або регіону) або міжнародні стандарти. Імпортери продуктів харчування, харчових добавок та продуктів, пов'язаних із харчовими продуктами, повинні встановити «систему огляду» для закордонних експортерів та/або закордонних виробників. Якщо імпортовані харчові продукти не відповідають національним стандартам безпечності харчових продуктів Китаю або можуть спричинити шкоду здоров'ю людей, відповідному імпортеру буде заборонено продовжувати імпортувати товар, і весь імпорт відповідної продукції повинен бути відкликаний.

Особливості процедур отримання доступу агропродовольчих товарів на ринок Китаю полягають у визначальній ролі міждержавних домовленостей. Зарубіжні підприємства, які виробляють продукти харчування та / або експортують продукцію в Китай, повинні бути зареєстровані у Генеральній адміністрації з митних питань Китаю (GACC) та Генеральній адміністрації нагляду за якістю, інспекції та карантину Китайської Народної Республіки (AQSIQ). Щоб подати заявку на реєстрацію, підприємства повинні бути рекомендовані до GACC через компетентний орган країн (регіонів), де такі підприємства знаходяться, або іншим «встановленим способом». Якщо зареєстроване за кордоном підприємство з виробництва продуктів харчування подало фальшиві матеріали або якщо імпортовані харчові продукти були об'єктом серйозної проблеми з безпечністю харчових продуктів, GACC і AQSIQ скасовують реєстрацію підприємства та публічне оголошення.

Після втрати ринків Російської Федерації Уряд України активізував зусилля щодо отримання доступу вітчизняних виробників на ринки КНР. Оскільки через особливості нетарифних режимів доступу на ринки Китаю міждержавні домовленості відіграють вирішальну роль, Міністерство аграрної політики та продовольства України і Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів (Держпродспоживслужба) активно проводять переговори щодо доступу вітчизняних агропродовольчих товарів на ринок Китаю. Результатом цих переговорів стало схвалення GACC переліку з 24 українських підприємств, яким дозволено постачати соняшниковий шрот у КНР [13]. Відповідний перелік і розміщено на сайті GACC [14].

Крім того, Держпродспоживслужба України та AQSIQ підписали Протокол інспекційних, карантинних та ветеринарно-санітарних вимог щодо експорту замороженої яловичини з України до Китайської Народної Республіки [15]. Це означає, що КНР визнає українську державну систему контролю безпечності виробництва яловичини відповідною китайській. Наступним кроком має стати завершення переговорів щодо включення українських виробників яловичини до реєстру авторизованих постачальників GACC, що може тривати досить довго через позицію китайської сторони.

Таким чином, особливістю нетарифних режимів доступу на ринки Китаю є складність процедур, зумовлена визначальною роллю державних органів Китаю. Так же важко відновити доступ на ринок КНР у разі скасування реєстрації підприємства внаслідок проблем із безпечністю харчових продуктів. Так, скасування у березні 2017 р. реєстрації вітчизняних підприємств, що

постачали на ринок КНР продукцію птахівництва, у результаті введення Китаєм тимчасових обмежень на ввезення птиці та продуктів птахівництва з України у зв'язку з високопатогенним грипом птиці [16], станом на листопад 2018 р. не вдалося відмінити.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі України та Китаю наочно демонструє їх комплементарність: попит Китаю на сировинну продукцію може задовольнятися за рахунок імпорту з України, а попит України на промислову продукцію — за рахунок Китаю. Враховуючи непорівнянність масштабів зовнішньої торгівлі України і Китаю (частка Китаю у світовому експорті товарів у 2017 р. склала 12,77%, а у світовому товарному імпорті — 10,22%; відповідні показники для України — 0,24% і 0,27%), результатом розвитку торгівлі з Китаєм для України може стати підсилення сировинної орієнтації експорту і посилення імпортозалежності від китайських промислових товарів. Ймовірність такого сценарію підсилюється з огляду на несиметричність тарифних режимів України та Китаю, яка створює нерівні умови у взаємній торгівлі, більш вигідні для Китаю.

З топ-10 експортних товарних груп у торгівлі України з КНР (за даними 2017 р.) три є сировинними (руди і концентрати залізни, зерно, деревина), три містять харчові продукти і продукти переробки сільськогосподарської сировини, три представляють приладобудування і одна товари, придбані в портах (з невизначеним кодом). Остання група посідає четверту позицію у вітчизняному товарному експорті в Китай і її роль з розвитком електронної торгівлі буде зростати. За даними 2017 р. 55% вітчизняного експорту в Китай є сировинним, 46,7% — це експорт агропродовольчих товарів (сировина і продукти переробки) і тільки 8,3% — продукція приладобудування.

Щодо перспектив вітчизняного експорту сировинних сільськогосподарських товарів, насамперед вони пов'язані з розвитком експорту кукурудзи (відповідно до кредитної угоди 2012 р. між Державною продовольчо-зерновою корпорацією України та Експортно-імпортним банком Китаю) та соєвих бобів (особливо з огляду можливість заміщення сої із США на ринку Китаю, яка відкрилася у зв'язку із торговельними суперечками між США та Китаєм у 2017-2018 р.р.). Надзвичайно перспективним є також розвиток експорту свинини і субпродуктів тварин, але його стримують обмеження ветеринарного характеру.

Найбільш перспективним є розвиток вітчизняного експорту товарів тваринного походження і переробної промисловості сільського

господарства. Стратегією торговельної політики України у торгівлі з Китаєм має стати перехід до експорту агропродовольчих продуктів з більшою часткою доданої вартості.

Україна є нетто-експортером екстракту солоду і готових харчових продуктів з борошна і круп, які входять до топ-5 товарів сільськогосподарського імпорту в Китай, і має значний потенціал для розвитку експорту цих продуктів до КНР. Україна активно освоює ринки рослинної олії Китаю, проте експортує переважно соняшникову олію, на той час як соєва олія є традиційним продуктом споживання в Китаї і тому має найкращі перспективи розвитку експорту особливо на фоні торговельної суперечки між США та Китаєм. Із зростанням добробуту населення в Китаї збільшується споживання молочних продуктів, тому українські виробники, які отримали дозволи на експорт молочної продукції в Китай, мають непогані перспективи. Перспективним є також ринок м'яса птиці та яєць.

Перспективи розвитку експорту промислової сировини визначатимуться попитом китайських

металургійних потужностей на руди та концентрати залізни, титанові і цирконієві. Руди залізни входять до п'ятірки імпортованих товарів Китаю (за даними 2017 р.) і очолюють перелік товарів вітчизняного експорту в Китай.

Динамічно зростає експорт вітчизняних турбореактивних двигунів, електричних двигунів та генераторів, напівпровідникових приладів, електричних трансформаторів, приладів та апаратів оптичних, фотографічних, медичних до Китаю, тому, хоча китайських імпорту у цих товарних групах перевищує вітчизняний експорт в Китай, український виробник знайшов свою перспективну нішу на китайському ринку.

З огляду на результати проведеного дослідження подальші наукові розробки проблеми розвитку двосторонньої торгівлі між Україною та Китаєм в контексті ініціативи OBOR мають зосереджуватися навколо визначення переваг і ризиків створення зони вільної торгівлі з Китаєм, яка ініціюється китайською та українською сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. China. Trade Policy Review, Revision, WT/TPR/G/375, 14/09/2018. WTO, Trade Policy Review Body. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp_rep_e.htm#bycountry.
2. Research Centre on One-Belt-One-Road Initiative. University of Hong Kong. URL: <https://www.cb.cityu.edu.hk/obor>.
3. OBOR: Can it Link the EU and China. Workshop , Report of the Event, 22 February, 2017. Confucius Institute at the VUB. URL: <http://www.vub.ac.be/events/2017/obor-can-it-link-the-eu-and-china>.
4. Денис Лавнікевич. Бійся китайців, які приносять дарунки. Дзеркало тижня, #32, 2018. URL: https://dt.ua/finances/biysya-kitayciv-yaki-prinosyat-darunki-287105_.html.
5. Venger, V. (2018). Перспективи українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері: інтереси Китаю та можливості України. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(1), 6-16. Retrieved із <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/24>
6. Trade Profiles 2018. China. World Trade Organization, Centre William Rappard, Geneva, Switzerland. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles18_e.pdf.
7. Результати діяльності у 2017 році Держпродспоживслужба. URL: <http://www.consumer.gov.ua/Pictures/Files/Editor/document/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A1%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%9B%D0%B0%D0%BF%D0%B8%20.02.2018%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>.
8. Registered list of imported dairy products outside the country (except infant formula). CNCA. URL: <http://www.cnca.gov.cn/bsdt/ywzl/jkspjwscpqzc/>.
9. Registered list of imported dairy products outside the country (except infant formula), Ukraine. CNCA. URL: <http://www.cnca.gov.cn/ywzl/gjgnhz/jkzl/imports-list/dairy/Ukraine20180723.pdf>.
10. Ukraine and the WTO, Ukraine's goods schedules. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm.
11. China and the WTO, China's goods schedules. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm.
12. China. Trade Policy Review, WT/TPR/G/375, 6 June 2018. WTO, Trade Policy Review Body, Report by China/ URL: WT/TPR/G/375. — 6 June 2018. — 23p.: https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/g375_e.pdf.
13. 17 потужностей отримали право експортувати шрот соняшниковий до Китаю. Держпродспоживслужба, 02.07.2018. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/4313/17_potuzhnostey_otrimali_eksportuvati_shrot_sonyashnikoviy_do_Kitayu.
14. General Administration of Customs, P.R.China, 27/06/2018, URL: <http://www.customs.gov.cn/customs/jyjdzwjy/qymd/slaq/1878901/index.html>.

15. Для української яловичини відкрито ринок Китаю, Мінагрополітики України, 22.05.2017. URL: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/23944>.
16. Інформація про тимчасові обмеження щодо України з зв'язку із високопатогенним грипом птиці. Держпродспоживслужба, 16.03.2017. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/1912/Informatsiya_pro_timchasovi_obmezheniya_shchodo_Ukraini_z_zv'yazku_iz_visokopatogennim_gripom_ptitsi.

ОСОБЕННОСТИ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ КИТАЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКСПОРТА УКРАИНЫ В КНР

Осташко Тамара Алексеевна

*Доктор экономических наук, член-корреспондент НААН Украины, заведующая отделом секторальных прогнозов и конъюнктуры рынков ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», г. Киев, Украина.
ORCID ID: 0000-0001-5550-5864
e-mail: tostashko@ukr.net*

Аннотация. Анализ структуры торговых потоков между Украиной и Китаем показал, что наиболее вероятным сценарием развития торговли в рамках инициативы правительства КНР «Один пояс и один путь» может стать усиление сырьевой ориентации экспорта и усиление импортозависимости Украины от китайских промышленных товаров. Вероятность такого сценария усиливается ввиду несимметричности тарифных режимов Украины и Китая, что создает неравные условия взаимной торговли, более выгодные для Китая. Специфика торгового режима Китая заключается в доминирующей роли государства при формировании политики в отношении импорта и обуславливает особую роль межправительственных договоренностей. На современном этапе основными направлениями государственной политики развития сельскохозяйственного экспорта Украины в Китай является продвижение экспорта кукурузы в соответствии с кредитным соглашением 2012 года между Государственной продовольственно-зерновой корпорацией Украины и Экспортно-импортным банком Китая и экспорта соевых бобов с учетом возможности замещения США на импортном рынке сои, которая открылась в связи с торговыми спорами между США и Китаем в 2017-2018 гг. Негативные тенденции во взаимной торговле обуславливают также необходимость активной государственной политики продвижения на рынки Китая украинских товаров перерабатывающей промышленности, прежде всего пищевой и приборостроения, которые пользуются спросом на рынках КНР.

Ключевые слова: Китай; инициатива «Один пояс и один путь»; торговля; торговый режим; экспорт Украины.

FEATURES OF CHINA'S TRADE POLICY AND PROSPECTS FOR UKRAINE'S EXPORTS TO PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Tamara O. Ostashko

*Doctor of Economics, Corresponding Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Head of the Department of Sectoral Forecasts and Market Situation of the State Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine.
ORCID ID: 0000-0001-5550-5864
e-mail: tostashko@ukr.net*

Annotation. The analysis of the structure of trade flows between Ukraine and China has shown that the most probable scenario of trade development under the Initiative of the Government of the People's Republic of China «One Belt and One Road» could be to strengthen the export orientation to raw materials and to strengthen the import dependence of Ukraine on Chinese industrial goods. The likelihood of such scenario is enhanced due to the asymmetry of the tariff regimes of Ukraine and China, which creates unequal conditions for mutual trade, which are more beneficial for China. The specifics of the Chinese trade regime lies in the dominant role of the state in shaping policies regarding imports and determines the special role of intergovernmental agreements. At the present stage, the main directions of the state policy for the development of Ukrainian agricultural exports to China is the promotion of corn exports in accordance with the 2012 loan agreement between the State Food and Cereal Corporation of Ukraine

and the Export-Import Bank of China and increasing the export of soybeans, taking into account the possibility of replacing the US in the soybean import market, which has opened due to the trade disputes between the United States and China in 2017-2018. Negative trends in mutual trade also determine the need for an active state policy for promoting products of the processing industry of Ukraine to the Chinese market, primarily food and instrument-making, demand for which in the markets of the of the People's Republic of China is high.

Keywords: China; the Initiative "One Belt and One Road"; trade; trade regime; exports of Ukraine.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. China. Trade Policy Review, Revision, WT/TPR/G/375, 14/09/2018. WTO, Trade Policy Review Body. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry (in English).
 2. Research Centre on One-Belt-One-Road Initiative. University of Hong Kong. URL: <https://www.cb.cityu.edu.hk/obor> (in English).
 3. OBOR: Can it Link the EU and China. Workshop , Report of the Event, 22 February, 2017. Confucius Institute at the VUB. URL: <http://www.vub.ac.be/events/2017/obor-can-it-link-the-eu-and-china> (in English).
 4. Denys Lavnikeych. Be Afraid of the Chinese Giving Gifts. Dzerkalo tyzhnia, #32, 2018. URL: https://dt.ua/finances/biysya-kitayciv-yaki-prinosyat-darunki-287105_.html (in Ukrainian).
 5. Venger, V. (2018). Perspectives of Ukrainian-Chinese Cooperation in the Industrial Field: China's Interests and Ukraine's Opportunities. Yevropeiskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii, 1(1), 6-16. Retrieved from <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/24> (in Ukrainian).
 6. Trade Profiles 2018. China. World Trade Organization, Centre William Rappard, Geneva, Switzerland. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles18_e.pdf (in English).
 7. Outputs in 2017. Derzhprodspozhyvsluzhba. URL: <http://www.consumer.gov.ua/Pictures/Files/Editor/document/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A1/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%9B%D0%B0%D0%BF%D0%B8%2020.02.2018%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf> (in Ukrainian).
 8. Registered list of imported dairy products outside the country (except infant formula). CNCA. URL: <http://www.cnca.gov.cn/bsdt/ywzl/jkspjwscpqzc/> (in English).
 9. Registered list of imported dairy products outside the country (except infant formula), Ukraine. CNCA. URL: <http://www.cnca.gov.cn/ywzl/gjgnhz/jkzl/imports-list/dairy/Ukraine20180723.pdf> (in English).
 10. Ukraine and the WTO, Ukraines's goods schedules. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm (in English).
 11. China and the WTO, China's goods schedules. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm (in English).
 12. China. Trade Policy Review, WT/TPR/G/375, 6 June 2018. WTO, Trade Policy Review Body, Report by China/ URL: WT/TPR/G/375. — 6 June 2018. — 23p.: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g375_e.pdf (in English).
 13. 17 facilities were Entitled to Export Sunflower Meal to China. Derzhprodspozhyvsluzhba., 02.07.2018. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/4313/17_potuzhnostey_otrimali_pravo_eksportuvati_shrot_sonyashnikoviy_do_Kitayu (in Ukrainian).
 14. General Administration of Customs, P.R.China, 27/06/2018, URL: <http://www.customs.gov.cn/customs/jyjj/dzwjyjj/qymd/slaq/1878901/index.html> (in English)..
 15. The Chinese market is open for the Ukrainian beef. Minahropolityky Ukrainy, 22.05.2017. URL: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/23944> (in Ukrainian).
- Information on the Temporary Restrictions on Ukraine in Relation to Highly Pathogenic Avian Influenza. Derzhprodspozhyvsluzhba, 16.03.2017. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/1912/Informatsiya_pro_timchasovi_obmezheniya_shchodo_Ukraini_z_zv%E2%80%99yazku_iz_visokopatogennim_gripom_ptitsi (in Ukrainian).